

БАГАТОСТРАЖДАЛЬНА УКРАЇНЬСЬКА ЗЕМЛЯ

Аргументується потреба здійснення ландшафтної організації території, що дозволить оптимізувати площу сільгоспугідь, після чого можна проводити організаційну перебудову й реалізацію земельних ділянок.

Даються пропозиції щодо раціонального використання земель сільсько-господарського призначення, як-то: посилення контролю за якістю ґрунтів, кадрове забезпечення сільськогосподарських підприємств, конструювання високопродуктивних екологічно збалансованих водозбірних площ.

Ключові слова: сільськогосподарські угіддя, агроландшафт, рілля, якість ґрунту, бал бонітету, охорона ґрунтів, продаж землі, кадрове забезпечення.

Аргументируется потребность осуществления ландшафтной организации территории, что позволит оптимизировать площадь сельхозугодий, после чего можно проводить организационную перестройку и реализацию земельных участков.

Даются предложения по рациональному использованию земель сельскохозяйственного назначения, как-то: усиление контроля за качеством почвы, кадровое обеспечение сельскохозяйственных предприятий, конструирование высокопродуктивных и экологически сбалансированных водосборных площадей.

Ключевые слова: сельскохозяйственные угодья, агроландшафт, пашня, качество почвы, балл бонитета, охрана почвы, продажа земли, кадровое обеспечение.

It is argued the need of the landscape organization of the area, which will optimize the area of farmland and after one can hold an organizational restructuring and sale of land.

It is given suggestions for the rational use of agricultural land, such as the strengthening of control over the quality of soil, the staffing of agricultural enterprises, the construction of highly productive and ecologically balanced catchment areas.

Key words: agricultural land, agricultural landscape, arable land, soil quality, grade of site, soil protection, sale of land, staffing.

Минув 21 рік, як в Україні буда започаткована земельна реформа. Чи виправдала вона сподівання аграріїв? За великим рахунком істотних зрушень у позитивний бік з використанням основного багатства країни – землі – не відбулося. Головна причина в тому, що реформа не була ретельно продумана, не були враховані причини низької ефективності ведення землеробства і рослинництва.

Відомо, що за радянських часів панувало переконання, що чи не єдиним шляхом збільшення виробництва сільськогосподарської продукції є збільшення площі сільськогосподарських угідь, у першу чергу ріллі.

З цією метою всіляко заохочувалось розорювання крутосхилів, захисних зон навколо водоймищ, малопродуктивних земель. Україна стала світовим лідером за освоєнням території під сільськогосподарські угіддя (67 %) і розораності (53,8%). Біда полягала в тому, що збільшення площі сільгоспугідь і ріллі не

супроводжувалось відповідним матеріально-технічним забезпеченням: хронічно не вистачало добрив, засобів захисту рослин від шкідливих організмів, технічних засобів для виконання технологій вирощування рослин. Наслідки всім відомі – прогресуюча деградація ґрунтів, посилення ерозійних процесів, падіння вмісту гумусу в ґрунті, погіршення його фізичних, хімічних, біологічних властивостей.

На моє глибоке переконання саме з виправленням цього становища в першу чергу потрібно було б спрямувати земельну реформу в країні.

Перехід до ландшафтного методу організації території, створення високопродуктивних, екологічно збалансованих агроландшафтів – ось першооснова ефективного використання землі і подальших організаційних упорядкувань.

Звичайно, ця робота кропітка, потребує часу і коштів, але ми повинні усвідомити, що іншого шляху нема, про що говорить досвід багатьох країн світу.

Викликає подив та обставина, як можна було розпайовувати сільськогосподарські угіддя, не навівши в цій справі елементарний порядок, усунувши зроблені раніше помилки.

Зараз робиться другий необдуманий крок – без впорядкування землекористування земля сільськогосподарського призначення має з 1 січня 2013 року стати товаром. Це віддалить нас іще більше від оптимізації використання землі.

Автор є палким прихильником зняття мораторію на продаж земель сільськогосподарського призначення, але у зв'язку з наведеними аргументами рекомендує відтермінувати це питання до того часу, коли буде наведений лад з оптимізацією співвідношення угідь сільськогосподарського призначення.

Для того, щоб продаж-купівля землі не стала суто торговельним процесом, а сприяла саме ефективному використанню земель сільськогосподарського призначення, варто було б передбачити наступне.

Потенційний покупець повинен надати декларацію про план використання придбаної земельної ділянки, а після отримання згоди або відповідного корегування компетентною комісією, яка створюється в кожному адміністративному районі, заноситься до договору купівлі-продажу.

Загальновідомо, якою проблемою є на сьогодні контроль за якістю ґрунтів. Тому виставлена на продаж земельна ділянка повинна бути обстежена за угіддями на основі якісних показників з визначенням балу бонітету саме за цими показниками. Він повинен бути основним критерієм при грошовій оцінці земельної ділянки.

Після придбання земельної ділянки якісна її оцінка повинна проводитись кожні 5 років, як це передбачено Земельним кадастром. Якщо володар земельної ділянки допустив погіршення якості ґрунту, він повинен сплатити штрафні санкції за методиками, які запропоновані нами у статті «Відповідальність за погіршення якісного стану ґрунтів (Наукові праці ЧДУ ім. Петра Могили, сер. «Екологія». – 2009. – Вип. 94. – Т. 107. – С. 92-94.)

Якщо ж володар земельної ділянки покращив її якісні показники, він повинен заохочуватись із фонду, який сформується із штрафних санкцій.

Проблема номер один у питаннях раціонального використання землі – кадрове забезпечення. Доки на землі не будуть працювати грамотні фахівці, позитивних зрушень у її раціональному використанні годі очікувати.

Можна навести багато прикладів, коли досвідчені керівники й умілий добір фахівців досягли вагомих успіхів у використанні землі. Причому це мало місце як за радянських часів, коли панувала колгоспно-радгоспна система, так і зараз, коли переважає фермерство.

Колись колгосп імені Кірова Вознесенського району Миколаївської області був чи не найвідсталішим господарством області, доки

його не очолив директор Радянської лісівничої школи Рябошапка Микола Миколайович. Він розумів, що без кваліфікованих фахівців виправити становище не можна. І попри усі труднощі М. М. Рябошапка починає будувати кілька котеджів для спеціалістів. Потім їздить по області і запрошує у колгосп на роботу кваліфікованих фахівців, обіцяючи їм комфортабельне на той час житло й добру заробітну платню. Так став працювати у колгоспі чудовий агроном – Гуляк Василь Іванович, інші керівники галузей. Голова колгоспу створював їм умови для плідної роботи.

На сьогодні добре працює чимало фермерських господарств. Так, у Первомайському районі тієї ж Миколаївської області чудові результати отримують фермери Маляренко О. Ю. та Колісніченко В. І.

Багато аграріїв нарікають на відсутність державної підтримки селян або недостатній її розмір, посилаючись на зарубіжний досвід, де держава вкладає чималі кошти в аграрний сектор економіки. То є правда, але наведені вище приклади свідчать про те, що при розумному керівництві можна й без дотації держави ефективно працювати на землі.

Хотілося б підкреслити таку обставину: ефективно використання землі мало залежить від форми організації сільськогосподарського підприємства. Наприклад, державне підприємство радгосп «Степовий» Миколаївського району працював успішно як за радянських часів, так і тепер завдяки мудрому керівництву Героя Соціалістичної Праці – Погорелова В. Г., правильному добору керівників виробничих підрозділів.

Специфіка сьогоднішнього господарювання така, що лівова частка господарств має невелику площу. В таких господарствах не завжди вигідно тримати штатних фахівців. Тому бачиться доцільним організувати в кожному адміністративному районі дорадчу службу, яка надавала б малим господарствам кваліфіковану допомогу з різних питань агропромислового виробництва на госпдоговірних засадах.

Таку дорадчу службу в ряді областей України, в тому числі в Миколаївській, намагалась започаткувати група англійців на чолі з Ендрю у 2001 році. Обласна дорадча служба деякий час працювала в Миколаєві, але згодом припинила своє існування.

Автор переконаний, що забезпечення агропромислового виробництва висококваліфікованими фахівцями є сьогодні чи не найважливішою проблемою села.

Згадаймо радянські часи, коли час від часу добирали здібних організаторів виробництва й направляли на роботу керівниками сільськогосподарських підприємств. Одним із них і був Микола Миколайович Рябошапка, про якого мова йшла вище.

У цьому контексті варто істотно покращити якість підготовки фахівців аграрними вищими навчальними закладами як у науковому плані, так і в практичних питаннях.

Щоб заохотити випускника аграрного вузу для роботи на селі, потрібно, насамперед, гарантувати йому працевлаштування, забезпечити житлом і достойною заробітною платнею. Так, до речі, було за радянських часів – тут нічого нового не потрібно видумувати.

Саме низька кваліфікація агрономічних кадрів, недотримання ними сівозмін, технологій вирощування сільськогосподарських культур, незнання і нехтування рекомендацій науки призвели до прогресуючого погіршення якості ґрунтів і низьких результатів у роботі.

Як людина, яка майже все життя присвятила науковій роботі з охорони ґрунтів, можу навести безліч прикладів, коли виробничники не цікавляться науковими розробками з цього питання і не бажають щось запровадити у себе.

Наведу лише один приклад. У Білокуракинському районі Луганської області був досить потужний колгосп «Победа». Головним агрономом там тривалий час працював Нещерт Микола Дмитрович. Інститутом охорони ґрунтів під моїм керівництвом і за моєї участі була опрацьована технологія догляду за чистим паром після соняшника, яка попереджувала ерозійні процеси, сприяла накопичення більшої кількості вологи

взимку, заощаджували витрати праці та коштів. Ця технологія, до речі, була підтримана Міністерством сільського господарства України.

Коли я запропонував М. Д. Нещерету застосувати вказану технологію в колгоспі «Победа», він погодився і запевнив, що так і зробить.

Насправді він зробив так, як і до цього – навесні зорав усі парові площі після соняшника (восени цю роботу здебільшого не встигають виконати). Аграрії знають, як важко зорані навесні поля довести до нормального стану; при цьому втрачається така потрібна волога і зростають витрати праці.

На основі викладеного вважаю доцільним:

1. Опрацювати методику й організувати роботу з конструювання на всіх водозбірних площах екологічно збалансованих і високопродуктивних агроландшафтів, залучивши для цього кошти з державного і місцевих бюджетів.

2. Ця робота не повинна орієнтуватись на існуючі господарства, навпаки, господарства повинні вписатися у збалансований агроландшафт.

3. Кожні 5 років визначати бал бонітету землекористувань за якісними показниками і при його зміні приймати відповідні рішення.

4. Докорінно покращити кадрове забезпечення сільськогосподарських підприємств; як першооснови охорони та раціонального використання земель.

ЛІТЕРАТУРА

1. Земельна реформа в Україні. – К., 2001. – 16 с.
2. Земельний кодекс України. – К. : Урожай, 2002. – 114 с.
3. Крикунов В. Г. Ґрунти та їх родючість. – К. : Вища школа, 1993. – 287 с.
4. Назаренко І. І. та ін. Ґрунтознавство. – Чернівці, 2003. – 399 с.
5. Почвы Украины и повышение их плодородия / [под редакцией Полулана Н. И.] ; в 2 томах. – К. : Урожай, 1998. – 292 с. (1 т.), 175 с. (2 т.).
6. Стан аграрного виробництва та аграрного бізнесу в Україні / [за редакцією Олександра Кобзева]. – К., 2002. – 42 с.
7. Шикун М. К. та ін. Охорона ґрунтів / Шикун М. К. та ін. – К. : Знання, 2001. – 398 с.

Рецензенти: Горлачук В. В., д.е.н., професор;
Гамаюнова В. В., д.с.-г.н., професор.

© Грабак Н. Х., 2012

Дата надходження статті до редколегії: 16.03.2012 р.

ГРАБАК Наум Харитонович – д.с.-г.н., професор, професор кафедри екології та природокористування Чорноморського державного університету ім. Петра Могили.